

Виходячи з вищезазначеного, можна твердити про необхідність психологічної підтримки батьків у формуванні конструктивних відносин з дітьми, спрямовану на активну пропаганду психологічних знань серед батьків, на розвиток у них умінь і навичок розбудови конструктивних відносин з дітьми, на корекцію наявних порушень батьківсько-дитячих відносин. Результатом реалізації програми повинна стати заміна традиційних неефективних стратегій і тактик міжособистісних відносин з дитиною та побудова власної моделі конструктивних відносин з нею, з урахуванням соціально-психологічного типу особистості на основі отриманих знань, умінь і навичок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гулдинг М. Психотерапия нового решения. Теория и практика / М. Гулдинг, Р. Гулдинг. – М.: Класс, 1997. – 288 с.
2. Гурко Т.А. Трансформация брачно-семейных отношений / Т.А. Гурко // Россия: трансформирующееся общество / под ред. В.А. Ядова. – М.: Канон-пресс-Ц, 2001. – Т. 2. – С. 272–283.
3. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины [Текст] / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2006. – 544 с.
4. Карделл Ф.Д. Тренинг мужественности: Друг товарищу брат; пер. с англ. [Серия «Библиотека психологии и психотерапии»] / Ф.Д. Карделл. – М.: Класс, 2005. – 304 с.
5. Овчарова Р.В. Психологические особенности родительства в молодой семье [Текст] / Р.В. Овчарова, Е.Г. Смирнова // Семья XXI века: ценности, ориентиры: м-лы II Международной научно-практической конференции. – Самара: Универс групп, 2008. – С. 197–200.
6. Прихожан А.М. Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика [Текст] / А.М. Прихожан. – М.: Моск. психол.-социал. ин-т; Воронеж: МОДЭК, 2000. – 304 с.
7. Сараева А.А. Семья, в которой рождается личность / А.А. Сараева // Психологические проблемы современной российской семьи: м-лы Всероссийской научной конференции. – М., 2003. – Т. 1. – С. 271–275.
8. Теория семейных систем Мюррея Боуэна / Варга Анна, Хамитова Инна. Психол. Навігатор [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.psynavigator.ru/articles.php?code=99>.

УДК 159.923

ЗВ'ЯЗОК АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ З НЕВРОТИЧНИМИ ПРОЯВАМИ ОСОБИСТОСТІ В СИТУАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ

А.С. Вавілова

*студентка факультету психології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

У статті розкривається проблема невротизації особистості в ситуації досягнення в залежності від вираженості в неї акцентуації характеру. В результаті дослідження було виявлено наявність значущого зв'язку педантичної, застрягаючої і збудливої акцентуації характеру з невротичними проявами у ситуації досягнення. Також було виявлено тенденцію до збільшення невротизації за наявності в досліджуваних стратегії уникнення невдачі.

Ключові слова: мотивація досягнення, акцентуації характеру, невротичні прояви.

В данной статье раскрывается проблема невротизации личности в ситуации достижения в зависимости от выраженности у нее акцентуации характера. В результате исследования было обнаружено наличие значимой связи педантичной, застревающей и возбудимой акцентуаций характера с невротическими проявлениями в ситуации достижения. Также была обнаружена тенденция к увеличению невротизации при наличии в испытуемых стратегии избегания неудачи.

Ключевые слова: мотивация достижения, акцентуации характера, невротические проявления.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Проблема мотивації досягнення є досить ґрунтовно вивченою на сьогодні, проте й досі не втрачає своєї актуальності. Феномен прагнення досягнення успіху є особливо цікавим у практичному плані, оскільки прагнення показати високу ефективність своєї діяльності викликає питання про те, що ж є стимулюючим фактором до досягнення і від чого залежить досягальна активність. І все ж, незважаючи на такий інтерес, мотивація досягнення як поняття визначена не досить чітко і містить багато суперечливих моментів. Відтак, одним із таких цікавих і неоднозначних питань постає питання про зв'язок акцентуацій характеру людини з її досягальною активністю, мотивацією досягнення.

Загалом дуже важко провести межу між індивідуальними і акцентуованими рисами. Детальні й ґрунтовні дослідження акцентуацій вказують на їх можливу динаміку як у позитивний, так і в негативний бік [1], і така динаміка сама по собі вже наводить на роздуми про негативний чи позитивний вплив на мотивацію досягнення.

Особистість характеризується не лише тим, що вона робить, а й тим, як вона це робить. Діючи на основі загальних інтересів і переконань, люди можуть виявляти у своїх вчинках і діях неоднакові, іноді протилежні індивідуальні особливості [7]. На основі аналізу гіпертрофованих індивідуальних рис К. Леонгард виділяє акцентуації темпераменту та акцентуації характеру. До акцентуацій характеру, виділених Леонгардом, належить демонстративна, педантична, застрягаюча і збудлива.

Сутність демонстративного або, при більш вираженій акцентуації, істеричного типу полягає в аномальній здатності до витіснення. Такі особистості характеризуються вираженою театральністю та інфантильністю в поведінці [3].

В осіб педантичного (ананкастичного) типу, на відміну від демонстративних особистостей, у психічній діяльності виключно мало представлені механізми витіснення. Ананкасти постійно «тягнуть» з

рішенням, навіть у тих випадках, коли стадія попереднього обдумування повністю завершена. Вони характеризуються скрупульозністю і обережністю у діях та вчинках [3].

Основою застрягаючого, параноїчного типу акцентуації особистості є патологічна стійкість афекту. Риси застрягання виявляються не лише на завданні шкоди акцентуованій особистості, а й у випадку її успіху. [4]. Тут ми часто спостерігаємо прояви гонористості, самовпевненості. Честолюбство – особливо яскрава риса осіб з надмірною стійкістю афекту: честолюбство супроводжується самовпевненістю, а заохочень таким людям завжди буває мало [3].

Збудливі особистості характеризуються патологічною силою потягу. Реакції збудливих особистостей імпульсивні. Якщо щось їм не подобається, вони не шукають шляхів примиритися, їм не властива терплячість, в міміці та у словах вони охоче дають волю роздратованості [3].

Далі звернемося до проблеми невротичних проявів в особистості. Ситуації конфлікту зустрічаються у житті людини повсякчас. Такі конфліктні ситуації і можуть викликати невротичні прояви [5]. Причиною виникнення невротичних проявів можуть стати важко здійснювані завдання, які людина ставить перед собою. Якщо завдання для людини є вкрай важливим, це викликає напруження щодо його досягнення і докладання значних зусиль [6]. Як один із видів конфліктної ситуації можна назвати ситуацію досягнення.

Таким чином, ситуацію досягнення можна визначити як конфліктну ситуацію, в основі якої лежить суперечність між рівнем домагань та можливостями особистості. Коли людина потрапляє в ситуацію досягнення, це вимагає в неї мобілізації внутрішніх ресурсів, значних енергетичних затрат на вирішення складних завдань, що стоять перед особистістю [6].

Отже, якщо людина прагне уникнути невдачі, але з кожним кроком вона зіштовхується зі все більшою кількістю перешкод, це призводить до наростання напруження, дискомфорту і може відобразитись у невротичних проявах [2]. У зв'язку з цим виникає питання про те, за наявності яких акцентуацій характеру особистості можна говорити про її схильність до невротичних проявів у ситуації досягнення.

Метою нашого дослідження є виявлення зв'язку акцентуацій характеру з невротичними проявами особистості в ситуації досягнення.

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для дослідження використано психодіагностичні методики: Характерологічний опитувальник визначення акцентуацій (К. Леонгард) [5], Клінічний опитувальник для виявлення і оцінки невротичних станів (К.К. Яхін, Д. М. Менделевич) [5], Методика дослідження мотивації успіху і уникнення невдачі (А.А. Реан) [8].

Для проведення дослідження щодо виявлення зв'язку невротичних проявів з мотивацією досягнення та типом акцентуації характеру було зібрано вибірку досліджуваних, що становила 36 досліджуваних. Досліджувані, що входять до вибірки, знаходяться у досить вузькому віковому інтервалі – 19–23 роки. Вказаний віковий інтервал є особливо цікавим і специфічним для вивчення зазначеної проблематики, оскільки проблема мотивації досягнення досить яскраво розкривається саме на етапі професійного навчання як одного з найважливіших етапів професійного становлення особистості. Саме на етапі здобуття основних професійних знань, оволодіння необхідними вміннями та навичками студент має досить значний рівень домагань, що поєднується з очікування самореалізації у вибраній професії [9, 228].

Для студента є важливими такі типи мотивації, як мотивація досягнення успіху і мотивація уникнення невдачі. В умовах навчальної діяльності, коли студент прагне до самореалізації, отримання високих балів, але йому це не вдається, зростає внутрішнє напруження, що, у свою чергу, призводить до невротичних проявів. Що ж стосується акцентуацій, то у більш дорослому віці акцентуації зазвичай згладжуються, розчиняються у певному визначеному ритмі і стилі життя особистості, пом'якшуються тривалою адаптацією до зовнішніх умов.

Говорячи про репрезентативність вибірки, можна вказати на забезпечення репрезентативності щодо представлення обох статей у вибірці. Так, із 36 досліджуваних 20 досліджуваних становлять особи жіночої статі і 16 досліджуваних – особи чоловічої статі. Тобто наявна досить рівномірна представленість осіб жіночої і чоловічої статі, що дозволяє уникнути викривлення отриманих результатів через таку побічну змінну, як стать.

Досліджуваним пропонувалось заповнити психодіагностичні методики, коли вони перебували в ситуації досягнення. У цьому разі в якості ситуації досягнення виступала необхідність складання студентами залікового предмета.

Потрібно зазначити, що поширення отриманих результатів на генеральну сукупність звужується тим чинником, що усі представлені у вибірці досліджувані здобувають на цей момент вищу освіту, що може впливати на показники результатів, особливо тих, що стосуються виявлення мотивації досягнення.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

У нашому дослідженні було поставлено гіпотезу про наявність зв'язку педантичної акцентуації з мотивацією уникнення невдачі та невротичними проявами.

Аналізуючи отримані в ході дослідження дані, можна вказати на підтвердження гіпотези про наявність статистично достовірного зв'язку між педантичною акцентуацією та мотивацією уникнення невдачі (табл.1).

Таблиця 1

Наявність статистично достовірного зв'язку педантичної акцентуації з мотивацією уникнення невдачі

		Мотивація уникнення невдачі	Невротичні прояви	Педантична акцентуація
Мотивація уникнення невдачі	Коефіцієнт кореляції Пірсона	1	,557*	,787**
	p		,046	,002
	N	12	12	12
Невротичні прояви	Коефіцієнт кореляції Пірсона	,557*	1	,616*
	p	,046		,033
	N	12	12	12
Педантична акцентуація	Коефіцієнт кореляції Пірсона	,787**	,616*	1
	p	,002	,033	
	N	12	12	12

** p<0,01; * p<0,05

При цьому рівень значущості p за отриманим кореляційним зв'язком за коефіцієнтом Пірсона складає p<0,01. Тобто рівень значущості вказує на статистичну достовірність отриманих результатів. Сила зв'язку за коефіцієнтом кореляції Пірсона $r=0,787$ (суттєвий кореляційний зв'язок). Пояснення такого зв'язку можна шукати в тому факті, що особистості з педантичною акцентуацією дуже довго і ретельно продумують свої дії перед тим, як прийняти рішення. Їхня активність спрямована на доведення всього до досконалості для уникнення можливих промахів чи невдач. Така особливість педантичних особистостей зустрічається і в мотивації досягнення, коли вони прагнуть мінімізувати можливі невдачі. Тому, в такому разі, ми можемо говорити про вибір особистостями з педантичною акцентуацією стратегії на уникнення невдачі (що й було показано за результатами кореляції).

У таких особистостей, за клінічним опитувальником Яхіна і Менделевича, найчастіше спостерігаються високі показники невротичних проявів за шкалами астенії та невротичної депресії. Це пов'язано з особливостями акцентуованих рис педантів. Наявність фруструючих ситуацій при досягальній активності викликає в таких особистостей пригнічений настрій, песимістичні погляди, незадоволеність собою.

Друга гіпотеза дослідження стосувалась наявності зв'язку застрягаючої акцентуації з мотивацією досягнення успіху (табл. 2).

У ході аналізу отриманих даних гіпотезу було підтверджено. Рівень статистичної значущості для кореляційного аналізу за коефіцієнтом Пірсона склав p<0,01 (дані достовірні). Якщо звернутись до такого показника, як спрямованість, то можна вказати на наявність прямої кореляції застрягаючої акцентуації з мотивацією досягнення успіху. Тобто особистості з застрягаючою акцентуацією характеризуються вибором в ситуації досягальної активності стратегії досягнення успіху (сила зв'язку $r=0,730$).

Таблиця 2

Наявність статистично достовірного зв'язку застрягаючої акцентуації з мотивацією досягнення успіху

		Мотивація досягнення	Застрягаюча акцентуація	Невротичні прояви
Мотивація досягнення	Коефіцієнт кореляції Пірсона	1	,737**	-,559*
	p		,004	,047
	N	13	13	13
Застрягаюча акцентуація	Коефіцієнт кореляції Пірсона	,737**	1	-,684**
	p	,004		0,01
	N	13	13	13
Невротичні прояви	Коефіцієнт кореляції Пірсона	-,559*	-,684**	1
	p	,047	0,01	
	N	13	13	13

** p<0,01; * p<0,05

Основою застрягаючого типу акцентуації особистості є патологічна стійкість афекту. Позитивним проявом наявності зазначених рис в особистості виступає висока успішність її діяльності. Такі афекти великої сили можуть фокусуватись на досягненні певних поставлених цілей, що все більше поглинають особистість і можуть бути пов'язані з підвищенням мотивації до досягнення. Мета, яку людина поставила перед собою, приховує в собі якусь магічну привабливість, і, навіть потерпаючи від фіаско, людина продовжує докладати зусиль до досягнення цілей, які часто виправдовуються отриманими результатами успіху.

Що ж до невротичних проявів, то тут був отриманий зворотний зв'язок з достовірним рівнем статистичної значущості за коефіцієнтом Пірсона ($p < 0,05$), але сила зв'язку виявилась недостатньо суттєвою ($r = 0,559$). Такі результати свідчать про те, що особистості застрягаючого типу з орієнтацією на досягнення успіху можуть адекватно справлятися з фруструючими ситуаціями, тому такі ситуації не ведуть до невротизації.

Третя гіпотеза стосувалась зв'язку збудливої акцентуації з мотивацією досягнення успіху та появою невротичних проявів (табл. 3).

Таблиця 3

Наявність статистично достовірного зв'язку збудливої акцентуації з мотивацією досягнення успіху та появою невротичних проявів

		Мотивація уникнення невдачі	Невротичні прояви	Збудлива акцентуація
Мотивація уникнення невдачі	Коефіцієнт кореляції Пірсона	1	-,643*	,488**
	p		,013	,003
	N	14	14	14
Невротичні прояви	Коефіцієнт кореляції Пірсона	-,643*	1	,737*
	p	,013		,027
	N	14	14	14
Збудлива акцентуація	Коефіцієнт кореляції Пірсона	,488**	,737*	1
	p	,003	,027	
	N	14	14	14

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Аналізуючи отримані результати, вкажемо на те, що за умови високого рівня статистичної значущості за кореляційним аналізом ($p < 0,01$) сила зв'язку збудливої акцентуації та вибору орієнтації на уникнення невдачі не є суттєвою ($r = 0,488$). Можливо, такі дані можна пояснити тим, що деякі збудливі особистості намагаються ставити перед собою високі цілі, але за появи перешкод можуть від них легко відмовлятися.

Разом із тим, виявлено суттєвий зв'язок збудливої акцентуації та виражених невротичних проявів у ситуації досягнення (показник статистичної значущості $p < 0,05$, сила зв'язку $r = 0,737$). Провідне місце у спрямованості збудливих акцентуантів посідає задоволення миттєвих імпульсивних бажань. Фруструючі ситуації, які виникають на шляху досягнення мети, у збудливих особистостей постійно призводять до зростання напруження й роздратування, що, у свою чергу, вимагає певного виходу, розрядки. Тому в умовах, коли мети неможливо досягнути «тут і зараз», при постійному зростанні напруження через незадоволення, у збудливих особистостей в ситуації досягнення спостерігаються яскраві невротичні прояви.

ВИСНОВКИ

Аналіз зв'язку акцентуації характеру з мотивацією досягнення показав, що такий зв'язок має потенційний характер. Для прояву тієї чи іншої акцентуації характеру недостатньо лише тенденції чи схильності особистості. Важливе значення має ситуація, яка є водночас значущою і критичною для особистості та прояву акцентуованих рис. [4, 91] У нашому випадку в ролі активізуючої виступила ситуація складання студентами заліку (ситуація досягнення).

У результаті досліджень було виявлено наявність статистично значущих суттєвих зв'язків педантичної акцентуації характеру та мотивації уникнення невдачі і застрягаючої акцентуації та мотивації досягнення успіху. Гіпотеза про наявність зв'язку збудливої акцентуації та мотивації досягнення успіху не підтвердилась. Також було виявлено наявність виражених невротичних проявів у педантичних особистостей з орієнтацією на уникнення невдачі (прагнення до ідеального та низька толерантність до перешкод на шляху досягнення мети) і в особистостей з вираженою збудливою акцентуацією (імпульсивність й нетерплячість).

Таким чином, ми виявили, що ситуація досягнення активізує ресурси особистості, спрямовані на реалізацію поставлених цілей. Однак вибір «планки» поставленої мети відбувається в різних особистостей по-різному. Так, наприклад, у дослідженні ми виявили, що особистості з педантичною акцентуацією характеру надають перевагу орієнтації на уникнення невдачі, а застрягаючі особистості – орієнтації на досягнення успіху. Також досліджувані з певними акцентуованими рисами характеру по-різному можуть переносити ситуації перешкод у досягненні мети і реагувати на них появою невротичних проявів. У подальших дослідженнях з цієї проблеми ми звернемося до дослідження певних копінг-стратегій в особистостей з акцентуаціями характеру, які активізуються в ситуації досягнення, спробуємо виявити, які саме риси особистості пов'язані з труднощами в подоланні фруструючих ситуацій і виникненням невротичних проявів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганнушкин П.Б. Клиника психопатий: их статика динамика систематика / П.Б. Ганнушкин. – М., 1993. – 92 с.
2. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология / Е.П. Ильин. – СПб., 2001. – 311 с.
3. Леонгард К. Акцентуированные личности / К. Леонгард. – К., 1982. – 386 с.
4. Личко А.Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков / А.Е. Личко. – Л., 1983. – 121 с.
5. Менделевич В.Д. Клиническая (медицинская) психология / В.Д. Менделевич. – М., 2005. – 581 с.
6. Менделевич В.Д. Неврология и психосоматическая медицина / В.Д. Менделевич, С.Л. Соловьева. – М.: МЕДпресс, 2002. – 389 с.
7. Психология: [учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений] / под ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М., 1985. – 453 с.
8. Психологические тесты. Том 1 / под ред. А.А. Карелина. – М.: Владос, 2003. – 312 с.
9. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб., 2008. – 713 с.

УДК [373.2:159.928.22-053.4]: 001.891

ЗМІСТ І СКЛАДОВІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Н.О. Довгань

аспірант кафедри психології управління ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»

У статті висвітлено зміст і складові психологічної готовності вихователів до роботи з обдарованими дітьми як важливої складової їх готовності до професійної діяльності.

Ключові слова: дошкільний навчальний заклад (ДНЗ), вихователі ДНЗ, обдаровані діти, психологічна готовність до роботи з обдарованими дітьми.

В статье освещены содержание и составляющие психологической готовности воспитателей к работе с одаренными детьми как важной составляющей их готовности к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: дошкольное учебное заведение (ДУЗ), воспитатели ДУЗ, одаренные дети, психологическая готовность к работе с одаренными детьми.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У часи соціальних змін, зумовлених новими соціально-економічними умовами, висуваються нові вимоги до умов навчання, виховання та розвитку особистості дитини, виявлення та розвитку її обдарованості, особливо на перших етапах соціалізації. Це, в свою чергу, висуває особливі вимоги до психологічної складової професійної діяльності вихователів, а процес формування психологічної готовності стає обов'язковою передумовою їх ефективної діяльності, спрямованої на виявлення та розвиток обдарованості в кожній дитині

Слід зазначити, що окремі аспекти досліджуваної проблеми вже були предметом уваги дослідників. Так, досліджувалися проблеми формування психологічної готовності особистості до професійної діяльності загалом (Г.О. Балл [1], М.І. Дьяченко, Л.О. Кандибович [5], П.С. Перепелиця [1], В.О. Моляко [16], В.А. Семиченко [18], М.Л. Смутьсон [14] та ін.) та до окремих видів діяльності зокрема: до педагогічної діяльності (К.М. Дурай-Новакова [4], П.П. Горностаї [3], О.С. Тарновська [21] та ін.), до діяльності в екстремальних умовах (О.М. Кокун [8], Л.О. Матохнюк [15] та ін.), до управлінської діяльності (О.І. Бондарчук [2], Л.М. Карамушка [6], Р.Л. Кричевський [11] та ін.).

Що стосується психологічної готовності до педагогічної діяльності, то основну увагу дослідників було прикуто до вчителів-предметників середньої ланки освіти (В.М. Зливков [17], С.О. Мусатов [17], Н.О. Прядко [20] та ін.), і значно меншу – до викладачів вищої школи (О.І. Степаненко [19], О.М. Хлівна [22], О.В. Хрущ-Ріпська [23] та ін.). Разом із тим, психологічну готовність вихователів дошкільних навчальних закладів досліджено фрагментарно (Н.М. Колосова [9], Р.В. Кондратенко [10], Н.В. Левінець [12] та ін.), вона практично «випала» з поля уваги дослідників.

Водночас, зміст і складові формування психологічної готовності вихователів дошкільних навчальних закладів, на наш погляд, висвітлені недостатньо. Це зумовило **мету статті** – визначення змісту і складових психологічної готовності вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з обдарованими дітьми.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

У ході теоретичного осмислення *сутності роботи з обдарованими дітьми* ми дійшли до висновку, що робота з обдарованими дітьми потребує не тільки володіння знаннями навчально-виховної роботи, але й *психологічної готовності* фахівця до такого виду діяльності, яка стає одним з важливих факторів підвищення результативності розвивальної взаємодії вихователів з обдарованими дошкільниками.

Вихователь, який психологічно готовий до роботи з обдарованими дітьми, являє собою особистість, яка бере на себе відповідальність за розвиток обдаровання; здатна проводити прогностичний аналіз розвитку обдаровання в навчально-виховному процесі на основі наукових розробок сучасності; спрямована на постійний особистісний саморозвиток і професійне самовдосконалення.

Завдання розвитку психологічної готовності вихователів у системі підготовки працівників освіти полягають у тому, щоб: